

Nevenka Troha

Optanti za italijansko državljanstvo z območja priključenega Sloveniji leta 1947

Republika Slovenija je svoje današnje ozemlje (če ne upoštevamo še vedno odprtih mejnih vprašanj z Republiko Hrvaško) zaokrožila z dvema aktoma: z mirovno pogodbo, ki so jo zmagovite zavezniške sile sklenile z Italijo februarja 1947, in s Spomenico o soglasju oktobra 1954 za območje, ki je bilo po mirovni pogodbi vključeno v Svobodno tržaško ozemlje (STO). Njena nadgradnja je bil leta 1975 podpisan osimski sporazum.¹

Leta 1947 so bila takratni Ljudski republiki Sloveniji (LRS) priključena obsežna povsem slovenska območja (po podatkih popisa prebivalstva iz leta 1910 je bilo tam le 222 Italijanov), obenem pa je v Italiji ostala slovenska manjšina na Goriškem, v Beneški Sloveniji, Reziji ter Kanalski dolini. Za razliko od Slovenije pa je Ljudska republika Hrvaška (LRH) to leto poleg povsem hrvaških priključila tudi obsežna etnično mešana območja v Istri, na Reki, v Zadru, na Cresu in na Lošinju.² Mirovna pogodba je seveda obravnavala Jugoslavijo kot celoto in je upoštevala razmerja med Italijani in Jugoslovani in ne med Slovenci oziroma Hrvati in Italijani, ki so ostajali na drugi strani mejnih črt. Na zahodu je LRS priključila etnično mešano območje šele leta 1954 in sicer koprski okraj cone B STO, medtem ko je bil bujski okraj cone B priključen k LRH, cona A (in Slovenci na Tržaškem) pa k Italiji.

Leta 1947 podpisana mirovna pogodba je v 20. členu dajala možnost opcije za jugoslovansko državljanstvo tistim Slovincem in Hrvatom, ki so imeli 10. junija 1940 domicil v drugih italijanskih deželah, so pa bili doma na območju, ki je bilo priključeno k Jugoslaviji. To so bili zlasti v času fašističnega režima z dekretom premeščeni državni uslužbenci, železničarji, učitelji ipd.³

Člen 19 mirovne pogodbe pa je dajal možnost opcije za ohranitev italijanskega državljanstva tistim, ki so imeli 10. junija 1940 domicil na Jugoslaviji priključenem ozemlju. Pogoj za pridobitev opcije je bila izjava, da je pogovorni jezik prosilca italijanščina. Tisti, ki jim je bila opcija potrjena, so ohranili italijansko državljanstvo in so se lahko v rokih, ki so bili predvideni, izselili v Italijo.⁴ To določilo je bilo zlasti pomembno za hrvaško območje, od koder so se odseljevali številni avtohtoni Italijani.

¹ Pravna vprašanja optiranja za italijansko državljanstvo obširno obravnava Maruša Zagradnik: Optiranje za italijansko državljanstvo s priključenega ozemlja. Prispevki za novejšo zgodovino (dalje PNZ), 1996, št. 1-2, str. 95-107.

² Na območju, ki je bilo leta 1947 priključeno k Sloveniji, je po popisu leta 1910, torej pred vključitvijo v Italijo, živel 182.474 Slovencev in 222 Italijanov. Po istem popisu (kombiniranem s kasnejšimi podatki za Reko in Zadar) je na območju, priključenemu Hrvaški, živel 175.402 Hrvatov in 127.787 Italijanov. N. Hecke: Volkserwehrgung, Binhenwanderung und Umgangssprache in den österreichischen Alpenlandern und Sudlandern. Statistische Monatschrift, Neue Folge, XVIII Jg. Juni - Juli Heft. Wien 1913, str. 3232. Podatki tega štetja so bili večkrat objavljeni, npr. *Oko Trsta*, (redaktorja V. Novak in F. Zwitter), Beograd 1945, str. 141-152.

³ V letu 1949 je bilo v LRS po izrednem postopku sprejetih v jugoslovansko državljanstvo 1247 primorskih Slovencev. Vstopov v državljanstvo FLRJ primorskih slovenskih emigrantov v prejšnji Jugoslaviji je bilo 120, iz tujih držav pa 564. Leta 1950 je bilo še 10 opcij. Arhiv Ministrstva za notranje zadeve RS (dalje AMNZ), Zavezniška vojaška uprava v STO, dopis ministrstva za notranje zadeve (dalje MUP) FLRJ ministrstvu za notranje zadeve (dalje MNZ) LRS 18. 4. 1952.

⁴ Glej op. 1.

Opcijske izjave so sprejemali lokalni oblastni organi in za že odseljene jugoslovanska diplomatska predstavništva v Italiji. Vlogo za opcijo so morale potrditi pristojne slovenske oziroma jugoslovanske oblasti, ki so sprva imele strožje kriterije. Opcijske izjave so potrdile le Italijanom, njihovim družinskim članom ne glede na narodnost, Slovencem (Hrvatom), zaposlenim na območju, ki je ostalo v Italiji (poslovna opcija), pa tudi posameznim izrazitim nasprotnikom novega jugoslovanskega režima.⁵ Kasneje so kriterije omilili in odobrili veliko prej zavrnjenih vlog. Opcijske vloge je na Sloveniji priključenem območju podalo 16.389 oseb in 5970 njihovih mladoletnih družinskih članov, skupaj torej 22.359. Opcijo so po končanju vseh postopkov slovenske oblasti zavrnile 1027 Slovencem.⁶

Avtohtonih Italijanov na območju, ki je bilo leta 1947 priključeno Sloveniji, ni bilo. Kdo so bili torej tisti, ki so v LRS vložili opsijsko izjavo za ohranitev italijanskega državljanstva?

Med 371 naključno izbranimi ljudmi, ki so vložili opsijske izjave, je 284 Italijanov.⁷ Mednje so všteti tudi otroci iz mešanih zakonov, za katere lahko domnevamo, da se kot italijanski državljani niso šteli za Slovence. Slovencev je 82, od teh 35 žena Italijanov, 4 so Hrvati, od teh 3 žene Italijanov.

Med 371 obravnavanimi je 129 žensk, 122 moških in 119 otrok obeh spolov.

Poklicna struktura	Število	Poklicna struktura	Število
delavec	27	podjetnik	1
finančni stražnik*	8	podoficir	1
gospodinja	55	redovnik	3
hišna	11	tehnik	1
intelektualni poklici	3	trgovec	4
kmet, kolon	3	učitelj	11
miličnik (MVSN)**	1	uradnik	16
mornar	1	zasebnik	7
obrtnik	6	železničar***	17
oficir***	3	ni podatkov	73

* Finančni stražniki so bili ena od vej policije. V obmejnih pokrajinah so poleg Prostovoljne milice za varnost države - Milizia volontaria per la sicurezza nazionale (dalje MVSN), kraljevih karabinerjev in redne policije izvajali javni red in nadzor. Milica Kacin-Wohinz: *Prvi Antifašizem v Evropi. Primorska 1925-1935*, str. 117.

** MVSN se je marca 1928 konstituirala iz prvotnih skvader in je bila od leta 1928 vključena v redno vojsko. Bila je hkrati vojaška in policijska sila, njena naloga je bila nadzorovati teren in prebivalstvo, pa tudi širiti propagando. Julijska krajina je obsegala VI. cono s sedežem v Trstu in je bila razdeljena na pet legij. Kraška ali 59. legija, imenovana tudi Monte Re (Nanos), ki je delovala na slovenskem delu tržaške pokrajine, je imela v tridesetih letih sedeže kohort v Sežani, Divači in Postojni. M. Kacin-Wohinz, n. d., str., 115-116.

*** V rubrikah oficir in podoficir so zajeti vsi oficirji in podoficirji tako vojske kot različnih vej policije.

**** Upoštevani so vsi, ki so bili zaposleni na železnici.

⁵ AMNZ, Zavezniška vojaška uprava v STO, dopis MUP FLRJ MNZ LRS 17. 2. 1948. Opcije naj bi priznavali samo pravim Italijanom po jeziku in poreklu in ožjim družinskim članom ne glede na narodnost. Vsem, ki niso bili Italijani, čeprav so trdili nasprotno, naj bi opcijo odbili. Premoženjsko stanje optantov pri odločitvah naj ne bi bilo pomembno, razen v primerih, ko nacionalnost ni bila povsem jasna. V takih primerih naj bi opcijo odklonili. Če pa so vložili opcijo "*naši očitni sovražniki (dubovniki ipd.)*", naj bi se le-ta v nejasnih primerih odobrila.

⁶ AMNZ, evidenčna knjiga optantov z območja LRS; vloge za opcije.

⁷ Vloge za opcije hrani MNZ RS, ki mi je dovolil vpogled v 371 naključno izbranih vlog (deli črk A, N in P). Vzorec ne zadošča za dokončno oceno, nam pa pokaže nekatere osnovne značilnosti.

Eden od optantov je zapustil priključeno območje pred aprilom 1941 (in po 10. juniju 1940), 27 jih je odšlo med aprilom 1941 in poletjem 1943, 99 jih je odšlo v drugi polovici leta 1943, največ takoj po kapitulaciji Italije, 40 med januarjem 1944 in 1. majem 1945, 43 pa po tem datumu. Za 142 oseb ni podatkov. V času, ko so podali opcijo, jih je na območju LRS živelo še 6, verjetno pa več, tudi del tistih, za katere ni podatka o času odhoda. Opcija je bila po končanju vseh postopkov odklonjena 15 osebam.

Italijani

Že pred prvo svetovno vojno so se na nekdanje avstrijsko območje, ki je bilo po rapalski pogodbi priključeno Italiji, priseljevali Italijani iz kraljevine, t. i. regnicoli. Zlasti veliko se jih je priselilo v Trst, ki je v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja kot osrednje pristanišče monarhije doživljal svoj največji razcvet. Obenem jih je tržaška občinska uprava, ki je bila v italijanskih rokah, sistematično vabila. Priseljevali so se tudi v druga etnično mešana mesta, zlasti v Gorico, medtem ko jih na podeželju, razen izjem, ni bilo.⁸

Italijanske oblasti so vse od svojega prihoda leta 1918, zlasti pa od nastopa fašizma leta 1922, vodile politiko t.i. etnične bonifikacije obmejnega območja. Tržaški pokrajinski sekretar Carlo Perusino jo je februarja 1931 imenoval "končno moralno bonifikacijo dežele" in jo je razumel kot zamenjavo drugorodnega prebivalstva ali pa vsaj njegovo asimilacijo ob hkratnih gospodarskih izboljšavah.⁹ Priseljavanje Italijanov se je tako vse od leta 1918 močno povečalo in razširilo na celotno priključeno območje. Prihajali so državni uradniki, železničarji, učitelji, oficirji in drugi vojaki, policisti, funkcionarji fašistične stranke, pa tudi delavci. Zasedali so mesta odpuščenih ali izgnanih Slovencev in Hrvatov ne le v javnih in državnih službah, ampak tudi v zasebnem sektorju. Italijanske oblasti so skušale naseliti tudi kmete. Za izvedbo sistematične kolonizacije je že od leta 1920 delovala posebna inštitucija - Zavod za obnovo in agrarni preporod, od avgusta 1931 pa Zavod za agrarni preporod treh Benečij.¹⁰

Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 1931 je bilo v Julijski krajini od 958.618 prebivalcev kar 128.897 ali skoraj ena sedmina rojenih v starih pokrajinah Italije, med njimi le 38.542 žensk in kar 90.335 moških, od teh okrog 47.000 vojakov. V to število seveda niso všteti otroci priseljenih, ki so bili rojeni že tu. Lavo Čermelj zato ocenjuje, da je bilo dejansko vseh regnicolov okrog 160.000 ali ena šestina prebivalstva. Največ priseljenih je bilo doma iz Veneta (51.113) in iz južne Italije. Slednji so bili zlasti pri policiji, osebje v kaznilnicah in mali trgovci. Večina se je naselila v mestih, zlasti v Trstu, kjer jih je bilo 49.009 ali sedem devetin od skupnega števila 63.932 (brez tu rojenih otrok) regnicolov v tržaški pokrajini. Njihovo število se je po letu 1931 še povečevalo. Zadnji dve leti vojne se jih je na Tržaško in na Goriško veliko priselilo zaradi bombardiranja ali so

⁸ Leta 1910 je bilo po podatkih popisa v Trstu z okolico med 229.510 prebivalci 38.597 tujcev inozemcev. To vprašanje sta v okviru Znanstvenega inštituta SNOS že med vojno proučevala F. Zwitter in L. Čermelj. Glej Arhiv Republike Slovenije, dislocirana enota I (dalje ARS I), fond Edvard Kardelj, šk. 74; F. Zwitter: Manjšinjsko vprašanje v času popolnega osvobojenja; L. Čermelj: Italijani iz starih pokrajin Italije v Julijski krajini. Podatki iz te razprave so bili nato objavljeni v zborniku *Oko Trsta*, str. 136-140.

⁹ M. Kacin Wohinz: *Prvi antifašizem v Evropi*, str. 81-82.

¹⁰ M. Kacin Wohinz, n. d., str. 83.

se umaknili pred enotami NOV in POJ, največ iz Istre in Zadra. V Gorici je bilo priseljenih iz ostale Italije 27 odstotkov prebivalcev, v Gradišču ob Soči pa kar 37 odstotkov. V Postojni, ki pa je zaradi obmejne lege nekoliko specifična, kjer leta 1914 Italijanov ni bilo, je bilo leta 1931 kar 1171 italijanskih vojakov.¹¹

Lavo Čermelj je septembra 1944 menil, da so bili regnicoli "*voljno orodje v rokah vladajočega režima*" in zato osovraženi ne le pri Slovencih, ampak tudi pri avtohtonih Italijanih, in nadaljeval: "*Zato se bo moralo to tuje telo v korist samega Trsta in njegovih prebivalcev odstraniti in se ne bomo smeli obotavljati uporabiti proti njemu vsa sredstva, ki jih je ono skoro 25 let uporabljalo proti nam.*"¹²

Če gledamo regnicole, ki so skoraj vsi prišli v službi italijanske države in njene raznarodovalne politike kot celoto, je ocena L. Čermelja o tem, da so bili osovraženi, točna. Vendar so jih kljub temu domačini različno sprejemali, odvisno od konkretnega ravnanja posameznika in ne le od službe ali funkcije, ki jo je opravljal.

Slovenske lokalne oblasti so v letu 1946 izdelale sezname, v katerih so poleg osebnih podatkov navedeni tudi podatki o času prihoda, času in vzroku odhoda ter karakteristika posameznika. Ti popisi so ohranjeni, nekateri le delno, za postojnski, ilirskobistriški, vipavski, tolminski, idrijski in kozinski okraj ter za nekatere posamezne kraje. Kvaliteta popisa je bila v veliki meri odvisna od strokovnosti posameznikov, ki so jih sestavljali.¹³

Med najbolj popolnimi je popis regnicolov za postojnski okraj, ki zajema 2026 oseb, ki so dalj časa bivale na tem območju.¹⁴ Na seznamu so samo tisti priseljeni, ki so opravljali kakšno dejavnost, ne pa tudi njihove žene in otroci. Navadnih vojakov med popisanimi ni, saj le-ti niso imeli stalnega bivališča, je pa popisani komandni kader. Upoštevani so tudi tisti, ki so se odselili ali so bili premeščeni že pred letom 1941 (oz. 10. junijem 1940) in zato niso, če so se vrnil v Italijo, po letu 1947 vlagali zahteve za opcijo. Med popisanimi je 144 žensk (večinoma učiteljic), en otrok in 1881 moških.

Njihova poklicna struktura je naslednja:

Poklic	Število	Poklic	Število
cariniki	48	podoficir	111
cestar	47	policist*	39
delavec	238	študent	7
duhovnik - oficir**	2	tajni policist***	88
finančni stražnik	112	tehnik	3
funkcionar PNF****	44	trgovec	40

* Javna varnost (Policija) - Pubblica sicurezza je bila reorganizirana leta 1927 z ustanovitvijo Generalnih političnih inšpektoratov. Redna policija je imela nalogo dnevnega nadzora nad aktivnimi opozicionalci in njihovo nevtralizacijo, tajna politična policija (Ovra) pa je imela nalogo zatreti antifašistične aktivnosti. M. Kacin-Wohinz, n. d., str. 117-118.

** Verjetno kurat.

¹¹ ARS f. Edvard Kardelj, šk. 74; L. Čermelj, Italijani iz starih pokrajin Italije v Julijski krajini; *Oko Trsta*, str. 137-140.

¹² Prav tam.

¹³ ARS, fond Arhiv informacijske službe in protifašističnega boja (dalje AIS), ae 394-404.

¹⁴ ARS I, AIS, ae 397, seznam regnicolov za okraj Postojna, nedatiran.

*** Glej op. *

**** Partito nazionale fascista - Fašistična stranka Italije.

Poklic	Število	Poklic	Število
gospodinja	3	učitelj	207
intelektualni poklici	32	upokojenec	3
kraljevi karabinjer	24	uradnik	175
kmet, kolonist	8	železničar	410
miličnik (MVSN)	153	vojak	3
obrtnik	36	župan (podestĚ)	11
oficir	113	brez poklica	1
orožnik	15	neznano	43
podjetnik, industrialec	9		

V postojnskem okraju je bilo tako med regnicoli največ železničarjev, saj je bila Postojna pomembno železniško križišče. Zaradi bližine meje je bilo več kot drugje oficirjev in podoficirjev (ter vojakov), različnih vej policije ter uslužbencev carine.

Migracija je bila precej močna, saj je pred aprilom 1941 zapustilo postojnski okraj kar 953 priseljenih. Med vzroki za odhod je bila najpogostejša premestitev v druge slovenske ali hrvaške kraje, pa tudi v Trst in v druge italijanske dežele. Veliko jih je bilo mobiliziranih v italijansko vojsko in sicer vse od leta 1935 naprej (vojna v Etiopiji, udeležba Italije v španski državljanski vojni, vstop Italije v vojno 1940). Ostali so se iz različnih vzrokov preselili.

Med aprilom 1941 in poletjem 1943 jih je odšlo 250, v drugi polovici leta 1943 173, do 1. maja 1945 še 82. Med vzroki odhoda zlasti od poletja 1943 prevladujejo navedbe: "strah pred NOV"; "pobegnil pred NOV", "zbežal (pobegnil) pred partizani". Po 1. maju 1945 jih je odšlo še 93. Dva sta umrla. Za nobenega ni navedeno, da bi bil likvidiran. V času popisa (verjetno sredi leta 1946) jih je v postojnskem okraju prebivalo še 16. Za 457 oseb ni podatkov.

Nekoliko preseneča precej nizko število odhodov kmalu po kapitulaciji Italije jeseni 1943 in se v tem postojnski okraj razlikuje od večine ostalih. Vzrok je verjetno v tem, da je bila v Postojni močna vojaška postojanka in za razliko od velikega dela ostalih primorskih krajev po kapitulaciji Italije ves čas v rokah nemškega okupatorja.

V rubriki "karakteristika" so navedene ocene o delovanju posameznikov. Kar za 950 oseb je ta ocena zelo slaba, saj so opisani vsaj kot zagrizeni fašisti, pri mnogih pa je dodan podrobnejši opis njihovega delovanja kot: "požgal vse slovenske knjige in arhiv", "zelo surov in nasilen", "izrazit fašist, dajal piti ricinovo olje našim ljudem", "izkoriščevalec slovenskega naroda in skvadrst", "pretepal otroke v šoli in jim pljuval v obraz", "vneta fašistka in agitatorica za vpisovanje v PNF", "mučil in pretepal zavedne Slovence", "največji preganjevalec Slovencev, pretepač in ovajalec" - za poveljnika fašija, "požigalec slovenskih domov in mučilec pristašev OF", "krvolok, zatiralec Slovencev", "narodni zločinec" itd.

Za 786 oseb je navedena le oznaka fašist ali pa šovinist. Če upoštevamo dejstvo, da so bili skoraj vsi priseljeni (morda z izjemo nekaterih delavcev in železničarjev) praviloma člani fašistične stranke, lahko to oceno upoštevamo kot srednjo. Za 101 osebo je karakteristika dobra. Največkrat so označeni kot zmerni, pa tudi kot simpatizerji OF, simpatizerji Slovencev, neopredeljeni itd. Za enega od

njih so zapisali: "Bil je Italijan, toda vedno naš simpatizer." Karakteristike nima 189 ljudi.

Na nepopolnem seznamu regnicolov za ilirskobistriški okraj sta 102 osebi, med njimi je 7 žensk.¹⁵

Njihova poklicna struktura je naslednja:

Poklic	Število	Poklic	Število
delavec	11	podoficir	1
duhovnik	1	policist	2
funkcionar PNF	1	trgovec	8
intelektualni poklici	7	učitelj	14
kraljevi karabinjer	4	uradnik	30
miličnik	3	zasebnik	1
obrtnik	8	železničar	1
oficir	5	župan	3
orožnik	1	neznano	1

Pred aprilom 1941 je odšlo 21 oseb, od aprila 1941 do poletja 1943 17, v drugi polovici leta 1943 40, do 1. maja 1945 še devet, eden je odšel po 1. maju 1945, šest pa jih je bilo v času popisa (verjetno sredi leta 1946) še na tem območju. Eden je umrl, za sedem ljudi ni podatkov. Za enega od tistih, ki so odšli po kapitulaciji Italije, je navedeno: "*Izginil, verjetno likvidiran.*"

V rubriki "karakteristika" jih je 63 ocenjenih vsaj z oznako zagrizen fašist, devet le kot fašist in devet dobro, tudi kot simpatizerji NOV. Za 21 oseb ni podatkov.

Učitelji so v popisu takole opredeljeni (osebna imena so izpuščena):

1. Prišel 1923, fašist od leta 1922, politični tajnik za občino Jelšane od 1936 do razpada Italije, odšel okt. 1943 iz strahu pred NOV.
2. Prišel 18. maja 1941 kot učitelj v Bistrico, absoluten nasprotnik Slovencev, načrten raznarodovalec Slovencev, l. 1942 službeno premeščen.
3. Prišla 24. julija 1940 v Bistrico z možem, članica PNF, neaktivna, odšla 1941.
4. Prišel 20. septembra 1932 v Bistrico radi službe, učitelj in podestÉ v Knežaku, organiziran fašist, squadrist, poslan kot prvi učitelj za raznorodovanje, spočetka fanatičen, zadnja leta bolj popustljiv. Odšel 1944 v San Vito al Tagliamento, se vrača.
5. Prišla 19. decembra 1931 v službo v Bistrico, članica PNF, neaktivna, spoštovala naš narod, poročena s Slovencem, še tu.
6. Prišla 13. septembra 1930 v Bistrico k možu, članica PNF, zagrizena sovražnica našega naroda, odšla 1944.
7. Prišla 27. junija 1938 v Bistrico kot učiteljica, fašistična organizatorica, raznorodovalka, premeščena decembra 1940 v Opatijo.
8. Prišel 16. septembra 1935, duhovnik in učitelj, ni mogel videti Slovencev, uradni raznarodovalec, fanatik, bil vedno v stiku s fašističnimi funkcionarji, odšel 1941 prostovoljno v Afriko kot vojni kurat.
9. Prišla 13. februarja 1937 kot učiteljica v Bistrico, raznarodovalka naših otrok, 1942 službeno premeščena.

¹⁵ ARS I, AIS, ae 395; seznam regnicolov za ilirskobistriški okraj, nedatiran.

10. Prišel 23. januarja 1939 v Bistrico, raznarodovalec, premeščen 1940.
11. Prišel 8. avgusta 1937 iz Podgrada službeno, učitelj in podestÉ (Commissario prefetizio) raznarodovalec poklicni, pozival k fašističnim manifestacijam, odločno sovražil slovenski živelj, ovaduh. Škodoval narodu ob vsaki priliki. Nasprotnik NOB, zasledoval partizane in jih ovajal, odšel 1943 po razpadu Italije iz strahu pred NOB.
12. Prišel 21. novembra 1938 službeno v Bistrico, italijanski iredentist, imperialist, nasprotnik našega naroda, organizator GILA, propagandist, agitator za fašizem, občinski komisar, premeščen ??.
13. Prišla 31. januarja 1940, med prvimi organizatorkami ženskega fašija, načrtna raznarodovalka naše mladine, zagrizena proti našemu narodu, premeščena 1941 na Reko.
14. Prišel 1925 v Podgrad kot ravnatelj, bil v Podgradu podestÉ, sekretar polturione della milizia, marcia su Roma, squadrist, izkoriščevalec, na račun naroda bogatel, soudeležen pri požigu Balkana v Trstu, odšel po razpadu Italije iz strahu pred ljudsko sodbo.

Poleg gornjega seznama je za ilirskobistriški okraj ohranjen tudi "Seznam oseb tuje nacionalnosti, ki prebivajo v okraju Ilirska Bistrica", ki je bil izdelan istočasno. Na njem je 142 oseb, med njimi 31 žensk in 56 otrok obeh spolov. Med tistimi, ki so še živeli v okraju Ilirska Bistrica, je bilo 30 delavcev, 23 gospodinj, 15 železničarjev, štirje uradniki in obrtniki, trije trgovci, po dva tehnik in kmeta ter telegrafist, ki je bil tudi poročnik JA, upokojen oficir in učiteljica, ki je bila poročena s Slovencem.

Deloma sta ohranjena seznama za tolminski okraj, ta obsega 2783 oseb, in za idrijski okraj. Med navedenimi je največ železničarjev, finančnih stražnikov, miličnikov, karabinjerjev in oficirjev. Odhajali so še v letu 1945, a le malo, npr. 1. julija 1945 tri družine iz Grahovega, ena 30. oktobra 1945, ena 4. januarja 1946.¹⁶

Na seznamu Italijanov, ki so živeli v Godoviču, je sedem družin ali posameznikov. Prvi od navedenih je bil še vedno v Godoviču, drugi je bil fašist, ob kapitulaciji nekaj dni v partizanih in je potem pobegnil domov, tretja je bila poštna uradnica, ki je odšla v Italijo ob kapitulaciji. Zanja ocenjujejo, da je bila dobra in blaga duša in ni škodovala Slovencem. Četrta je bil še vedno v Godoviču, ni bil naklonjen fašizmu, a tudi ne Slovencem. Peti je odšel ob kapitulaciji Italije z družino, hčeri sta bili navdušeni fašistki. Njuna mati naj bi ob priliki, ko so Italijani ustrelili dva partizana, ploskala z rokami rekoč: "*Zmaga je naša, dol s partizani.*" Šesta in sedma družina nista bili "hudobni", vendar sta bili fašistični in Slovencem "ne preveč naklonjeni".¹⁷

Na seznamu regnicolov, ki so živeli v Cerknem, je 87 imen, med njimi davkarji, marešali (policijski stražmojstri, op.a.), učitelji, zdravniki, občinski uradniki, pripadniki mejne milice, poštarji, karabinjerji, geometer, gozdar, odvetnik, kaplan, apotekar in dva kmeta kolona. Večina je odšla ob razpadu Italije. Ta seznam nima rubrike "karakteristika".¹⁸

¹⁶ ARS I, AIS, ae 396; seznam regnicolov za tolminski in idrijski okraj, nedatiran.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ ARS I, AIS, ae 400; seznam Italijanov, ki so dalj časa bivali v Cerknem, 27. 2. 1946.

Medtem ko se je velika večina regnicolov z območij, ki jih je že dalj časa nadzorovalo slovensko osvobodilno gibanje, odselila pred koncem vojne, so zlasti v Trstu in Gorici ostali. Ob prihodu jugoslovanske vojske 1. maja 1945 so pričeli bežati tudi iz teh krajev, obenem pa so tudi domačini marsikje zahtevali njihov množičen izgon. V poročilu 3. sektorja tržaške Ozne z dne 9. maja 1945 preberemo: *"Mnenje članov okrajnega komiteja našega teritorija je, naj bi se izselilo vse prebivalce Trsta, ki so iz kakršnihkoli razlogov bivali v Trstu, doma pa so iz južne in srednje Italije. Izjavili so, da so oni največji hujskači in zatiralci svobodoljubnega človeštva, zato je nujno, da se z njimi najprej obračuna."*¹⁹ Načrt nato zaradi umika jugoslovanskih oblasti iz novoustanovljene cone A Julijske krajine ni bil izveden.

Slovenci

Poleg Slovenk, ki so bile poročene z Italijani, in njihovih otrok ter tistih Slovencev, ki so imeli pravico do poslovne opcije, so vlagali opcije za ohranitev italijanskega državljanstva tudi nekateri Slovenci, ki niso zajeti v gornji kategoriji.

Pred podpisom mirovne pogodbe februarja 1947 in pred njeno uveljavitvijo septembra istega leta je namreč več Slovencev prebegnilo iz dela cone A, ki je bil nato priključen k LRS, in iz cone B na območje, ki je ostalo v Italiji ali pa v coni A STO. Ljudje so se preseljevali čez demarkacijsko črto tudi že poprej, a ne v večjem številu.²⁰ Vzroki za izselitve in prebege so bili različni. Večinoma so bili posledica medvojnih in povojnih razmer na posameznih območjih, poleg propagande Jugoslaviji nasprotnih, zlasti nekaterih duhovnikov, ki so imeli na podeželju velik vpliv tudi ravnanje lokalnih aktivistov. Tako so "najbolj predani pristaši Jugoslavije" po sprejetju sklepov o priključitvi k Jugoslaviji ponekod pričeli s pravo kampanjo proti tistim, ki so bili dotlej ob strani in se niso vključevali v projugoslovanske organizacije. Ljudje so drug drugemu celo grozili z jamami, uboji in požigi, torej s ponovitvijo dogodkov iz maja 1945, ko so več ljudi aretirali in jih nekaj ubili tudi zgolj iz osebnega sovraštva.²¹ V očeh marsikoga je zato Jugoslavija postajala kazen. Mladi so bežali pred služenjem večletnega vojaškega roka in iz želje po boljšem življenju. Ljudje so odhajali tudi zaradi navezanosti na Gorico - središča pokrajine, ki je bila po sklepih mirovne pogodbe odrezana od vzhodnega dela zaledja. Nekateri so odšli zaradi gospodarske navezanosti na Furlanijo in Trst in so izrabili pravico do poslovne opcije.²²

Jugoslovanske oblasti so izseljevanje skušale preprečiti s prepričevanjem na množičnih sestankih, s propagando in s povečano kontrolo na demarkacijski črti.²³ Proti izselitvam je bila tudi novoustanovljena stranka Slovenska

¹⁹ ARS I, AIS, ae 90, 92, 105 poročila 3. sektorja OZNE Trst, 9. 5., 11. 5. in 13. 5. 1945.

²⁰ Ohranjeni so podatki o izselitvah iz Ilirske Bistrice avgusta 1945. Lokalne oblasti so zato izdale nalog, da se Slovenci ne smejo seliti, če pa se vseeno odselijo, ne smejo odnesti svojega premoženja. Nekateri, n. pr. iz Grgarja, so se selili iz gospodarskih razlogov. ARS I, fond Okrožni komite Komunistične partije Julijske krajine za Goriško (dalje OK KPJK za Goriško), m. 1a, zapisnik seje OK KPS, 10. 8. 1945.

²¹ ARS I, OK KPJK za Goriško, m. 2; poročilo OK KPJK za Goriško Glavnemu odboru (dalje GO) KPJK 25. 10. 1946.

²² ARS I, CK ZKS, šk. 32, poročilo D. Pirjevca B. Kraigherju o delu komisije za razmejitvev, 28. 3. 1947.

²³ ARS I, CK KPS III, fasc. 30, OK KPJK Ilirska Bistrica; letno poročilo okraja Ilirska Bistrica CK KPS 20. 12. 1947.

demokratska zveza, ki je s preselitvijo ljudi, ki so bili nasprotni režimu, v teh krajih izgubljala pozicije. Zato je njeno vodstvo svetovalo, naj odidejo le tisti, ki so bili v nevarnosti za življenje, drugi pa naj ostanejo in delajo za nadaljnjo demokratizacijo Jugoslavije.²⁴

Celotno število izseljenih ni znano. Ohranjeni so delni podatki za okraj Gorica, iz katerega je v letu 1947 pobegnilo oziroma se odselilo 1814 ljudi, nato pa do sredine leta 1951 še 880. Njihovo premoženje je bilo zaseženo.²⁵ Ker niso izpolnjevali pogojev za opcijo za italijansko državo, so imeli, čeprav so bili do leta 1947 italijanski državljani, enak status kot ostali begunci iz Jugoslavije.²⁶ Naseljevali so se večinoma na območju bodoče italijanske goriške pokrajine in tako spreminjali njeno etnično strukturo v korist Slovencev. Italijanske oblasti so zato že poleti 1947 pričele z ukrepi za revizijo statusa beguncev in za preselitev teh ljudi z mejnega območja.²⁷

Veliko Slovencev, ki so že odšli ali pa so se hoteli preseliti v Italijo, je skušalo svoj negotov položaj rešiti tako, da so vložili opsijsko izjavo z obrazložitvijo, da je njihov pogovorni jezik pač italijanski. Kot smo videli, je bila po zaključku vseh postopkov opcija odklonjena 1027 ljudem, izključno Slovincem, med katerimi prevladujejo prav zgoraj navedeni. V vmesnih fazah priznavanja pa je bilo teh odklonitev veliko več in je bilo do konca leta 1950 izdanih 4310 negativnih odločb.²⁸

Nekaj primerov:

"Dobro stoječ srednji kmet" s Kambreškega je zase in za svojih pet mladoletnih otrok podal opsijsko izjavo pred okrajnim izvršnim odborom v Gorici 20. aprila 1948. V njej je med drugim navajal: "*Usoda me je nesla na to stran in v nadi, da bo tu ostala Italija, moja domovina, sem se priučil kakšno slovensko besedo vsled poslušanja tako, da v družini govorimo italijanski mešan s kakšno rezijansko ali slovensko besedo, mešanica, ki vzbudi smeh v pravih Slovincih, ker je bastardni jezik. N. pr.: "smo finili = končali, smo bestemali = preklinjali, smo bili perikolani = smo bili v nevarnosti".*" Izjavo je vložila tudi njegova žena. Obe zahtevi sta bili 12. oktobra isto leto odklonjeni, prav tako 20. maja 1949 tudi pritožba z obrazložitvijo, da sta prosilca beneška Slovenca in da v njuni družini kljub mešanju italijanskih izrazov "daleko prevladuje slovenska govornica". Ohranjeno je tudi mnenje OILO za Goriško, v katerem je med drugim navedeno, da prosilec ni bil vpisan v fašistično organizacijo in da je bil simpatizer NOV. V času Zavezniške vojaške uprave pa naj bi "zapadel vplivu svoje žene in nam nasprotni propagandi" ter postal izrazit nasprotnik. Otroci naj sploh ne bi znali italijansko. Družina je leta 1949 vseeno zapustila Jugoslavijo in v naslednjih letih odšla, kakor je razvidno iz

²⁴ AMNZ, Zavezniška vojaška uprava v STO, mesečno poročilo Zavezniške vojaške uprave za januar 1947.

²⁵ ARS I, CK ZKS, fasc. OK KPS Sežana; letno poročilo OK KPS Tolmin CK KPS, 3. 1. 1948; fasc. OK KPS Gorica 1951, trimesečno poročilo št. 2; zapisnik 10. redne seje okrajnega biroja KPS Gorica 6. 7. 1951.

²⁶ Archivio storico diplomatico del Ministero degli affari esteri Rim (dalje ASDME), fond Affari politici (dalje AP) 1946-1950, Italia, busta (dalje b.) 169, opomnik za diplomate italijanskega zunanjega ministrstva, 3. 9. 1947; isto, dopis italijanskega zunanjega ministrstva, 23. 1. 1948.

²⁷ ADSME, AP 1946-1950, Italia, b. 169, opomnik, Gorica, 1. 8. 1947.

²⁸ AMNZ, letno poročilo MNZ za leto 1950.

vloge, ki jo je leta 1979 podal sin, ko je zaprosil za vizo za obisk Jugoslavije, preko Brazilije v Avstralijo.²⁹

Slovenec, zdravnik v Vipavi, je zase in za svoja dva otroka vložil opsijsko izjavo 18. junija 1948 pred OLO za Goriško. Istočasno je v jugoslovanskem generalnem konzulatu v Milanu vložila opcijo njegova žena, učiteljica, ki se je z otrokoma že izselila v Trst. Njen oče je bil Nemeč, mati pa Slovenka. Zdravniku je bila vloga zaradi slovenskega porekla odbita 30. novembra 1948. V karakteristiki je med drugim navedeno, da je bil narodnjak in da je med okupacijo sodeloval z NOV, po osvoboditvi pa se ni strinjal z novo družbeno ureditvijo. V času, ko se je reševala njegova vloga, je bil v preiskavi pri Upravi državne varnosti in maja 1949 zaprt. Leta 1950 je nato pobegnil v Trst. Zvezno ministrstvo je v končni fazi opcijo priporočilo in je bila tako 15. junija 1951 odobrena.³⁰

Vlogo za opcijo za ohranitev italijanskega državljanstva sta podala tudi zakonca s Kojškega, ki sta bila sicer Slovenca, a sta imela več kot polovico svoje zemlje in hišo v Ločniku, ki je ostal v Italiji. Opcija je bila sprva zavrnjena, deloma tudi zato, ker je bila vložena prepozno. Vlogo sta obnovila 23. decembra 1950 (ob podaljšanju roka), a je bila ponovno zavrnjena 10. maja 1951. Z jugoslovanskim potnim listom sta se nato leta 1952 preselila v Ločnik in leta 1955 ponovno vložila prošnjo za opcijo za italijansko državljanstvo. Ta je bila 13. julija 1956 odobrena.

Večina priseljenih je v naslednjih letih Italijo zapustila in so odšli zlasti v Avstralijo. Dejstvo, da so jim slovenske oblasti opcijo odklonile, tako zanje ni bilo več pomembno.

Bili so tudi primeri, da so se primorski Slovenci, ki so vlagali opsijske izjave, kasneje premislili in jih preklicali. Ministrstvo za notranje zadeve vlade LRS je decembra 1951 okrajnim poverjeništvom priporočalo, naj se njihove izjave obravnavajo kot prošnje za sprejem v državljanstvo FLRJ po izrednem postopku ter naj se jih odobri. V tovrstnem postopku je zadostovala le pisna ali ustna izjava, da se oseba odreka opciji za Italijo, dana na zapisnik pred matičarjem ali pred poverjeništvom za notranje zadeve. V priporočilu je načelnik oddelka Marjan Prijatelj tudi zapisal: *"Ob tej priliki priporočamo, da poverjenišтва seznanijo o takih primerih uredništva dnevnikov ali tednikov, ki izhajajo na njihovem območju, da priobčijo javnosti tipične primere, ko so bili optanti z lažno propagando zavedeni k opciji za Italijo, kar so pa pozneje sprevideli kot svojo zmotu. Zlasti je opozoriti uredništva na tiste primere, ko so optanti spoznali svojo napako šele po izselitvi v Italijo in so se razočarani iz tamkajšnjih zbirnih baz vrnili nazaj v domovino."*³¹

Ugotovimo lahko torej, da je bilo med tistimi, ki so po določbah 19. člena mirovne pogodbe iz leta 1947 na Sloveniji priključenem ozemlju vložili opsijske izjave, največ priseljenih Italijanov. Le-ti so v te kraje prišli šele po letu 1918, ko jih je Italija zasedla in jih nato priključila. Velika večina je zapustila slovensko ozemlje že pred koncem vojne in so po letu 1947 samo urejali svoj državljanski

²⁹ MNZ, vloge za opcije za italijansko državljanstvo po 19. členu mirovne pogodbe z Italijo. Nekaj spisov o tem primeru je tudi v Pokrajinskem arhivu Nova Gorica, fond Okrajni ljudski odbor Gorica, fasc. 1501.

³⁰ Prav tam.

³¹ AMNZ, Zavezniška vojaška uprava v STO, dopis načelnika oddelka MNZ Marjana Prijatelja, poverjeništvom za notranje zadeve OLO Postojna, Gorica, Idrija, Il. Bistrica, Sežana, Tolmin 29. 12. 1951.

status. V tem se bistveno razlikujejo od velike večine avtohtonih Italijanov, ki so odšli s Hrvaški priključenega ozemlja in s Koprškega. Položaj zadnjih je urejala Spomenica o soglasju iz leta 1954.

Med Slovenci, ki so zaprosili za opcijo, je bilo veliko žensk, ki so bile poročene z Italijani. Ne tako malo pa je bilo tudi Slovencev, ki so se odselili ali pa so pobegnili s priključenega območja. Pri odobravanju teh opcij so bile slovenske (in jugoslovanske) oblasti najstrožje in je bila le - ta marsikomu odklonjena, v prvem obdobju pa skoraj vsem.

Nevenka Troha

THE INHABITANTS OF THE TERRITORY ANNEXED TO THE SLOVENIA WITH THE 1947
PEACE TREATY WHO OPTED FOR ITALIAN CITIZENSHIP

S u m m a r y

The paper presents the structure of those inhabitants of the territory annexed to the People's Republic of Slovenia (i.e. the Federal People's Republic of Yugoslavia) by means of a peace treaty with Italy in 1947, who, on the basis of Article 19 of the same treaty, opted for Italian citizenship. Applications stating such option were presented by 22,359 people, of whom 16,389 were adults and 5,970 their under-age family members. The Slovene authorities refused such requests to 1,027 Slovenes.

The majority of those who presented their applications after 1947 were Italians who had transferred to the territory after its occupation in 1918 and subsequent annexation by Italy. Most of them had left before the end of the Second World War and only wanted to clarify their status as citizens. There were no autochthonous Italians. In this respect, the said area differed essentially from that annexed to Croatia the same year and also from the Koper region annexed to Slovenia on the basis of the Memorandum of Understanding in 1954.

Among the Slovene applicants there were many women married to Italians and quite a few of those who had transferred or fled abroad. In considering the applications, the Slovene (and Yugoslav) authorities were extremely stringent, refusing many, and, in the first period, nearly all of them.